

INSON HUQUQLARINI HIMOYA QILISHDA
OMBUDSMAN INSTITUTINING ROLI

THE ROLE OF THE OMBUDSMAN INSTITUTE
IN PROTECTING HUMAN RIGHTS

Jalilova Sabrina Hamza qizi

Termiz davlat universiteti

Yuridik fakulteti I bosqich talabasi (bakalavr)

Annotatsiya. Ushbu maqolada Ombudsman institutining inson huquqlarini himoya qilish tizimidagi oʻrni, uning huquqiy asoslari hamda amaliy faoliyati tahlil etiladi. Ombudsman fuqarolarning buzilgan huquq va erkinliklarini tiklash, davlat organlari faoliyati ustidan parlament nazoratini amalga oshirishda muhim institut hisoblanadi. Maqolada Oʻzbekiston Respublikasida Ombudsman faoliyatining samaradorligi, fuqarolarning murojaatlarini koʻrib chiqish mexanizmlari hamda amaliyotdagi muammolar yoritiladi.

Kalit soʻzlar: Ombudsman, inson huquqlari, parlament nazorati, fuqarolar murojaati, huquqiy himoya, davlat organlari, adolat, huquqiy kafolat, konstitutsiya, monitoring.

Abstract. This article analyzes the role of the Ombudsman institution in the system of human rights protection, its legal foundations, and practical activities. The Ombudsman is an important institution that restores violated rights and freedoms of citizens and exercises parliamentary oversight over public authorities. The article examines the effectiveness of the Ombudsman in Uzbekistan, mechanisms for handling citizens' complaints, and existing practical challenges.

Keywords: Ombudsman, human rights, parliamentary oversight, citizens' complaints, legal protection, public authorities, justice, legal guarantee, constitution, monitoring.

Kirish. Inson huquqlari va erkinliklarini taʼminlash har qanday demokratik jamiyatning asosiy tamoyillaridan biri boʻlib, davlatning huquqiy rivojlanish darajasini ham belgilab beradi. Fuqarolarning huquqlari faqat qonunlarda belgilanishi emas, balki ularning amalda real himoya qilinishi ham muhim ahamiyatga ega. Shu nuqtayi nazardan, inson huquqlarini himoya qilishga xizmat qiluvchi institutlar tizimi alohida oʻrin tutadi.

Ana shunday muhim institutlardan biri Ombudsman boʻlib, u fuqarolar va davlat organlari oʻrtasida huquqiy muvozanatni taʼminlash, buzilgan huquqlarni tiklash hamda inson huquqlari ustuvorligini mustahkamlashga xizmat qiladi. Ombudsman instituti oʻz faoliyati orqali davlat boshqaruvi jarayonida qonuniylikni taʼminlashga

ko'maklashadi va fuqarolarning davlat organlariga bo'lgan ishonchini oshiradi.

So'nggi yillarda O'zbekistonda inson huquqlarini himoya qilish tizimini takomillashtirish, ochiqlik va shaffoflikni ta'minlash, shuningdek, davlat organlarining fuqarolar oldidagi mas'uliyatini kuchaytirish bo'yicha keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Ushbu jarayonda Ombudsman institutining roli yanada oshib bormoqda, chunki u fuqarolarning murojaatlarini ko'rib chiqish va ularning huquqlarini tiklashda muhim amaliy vosita hisoblanadi.

Ombudsman nafaqat individual murojaatlar bilan ishlaydi, balki tizimli muammolarni aniqlash, ularni tahlil qilish va bartaraf etish bo'yicha ham takliflar ishlab chiqadi. Bu esa davlat boshqaruvi tizimida inson huquqlari yondashuvining kuchayishiga xizmat qiladi.

Shu bilan birga, amaliyot shuni ko'rsatadiki, fuqarolarning huquqiy xabardorligi, murojaatlarni ko'rib chiqish tezligi hamda qabul qilingan tavsiyalarning ijrosi bilan bog'liq ayrim muammolar ham mavjud. Bu holatlar Ombudsman institutining faoliyatini yanada takomillashtirish zarurligini ko'rsatadi.

Mazkur maqolada Ombudsman institutining inson huquqlarini himoya qilishdagi o'rni, uning huquqiy asoslari, amaliy faoliyati hamda mavjud muammolar ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Shuningdek, ushbu institutni yanada rivojlantirish bo'yicha taklif va xulosalar beriladi.

Asosiy qism. Ombudsman instituti inson huquqlarini himoya qilish tizimida muhim o'rin egallab, u fuqarolar va davlat organlari o'rtasidagi huquqiy muvozanatni ta'minlashga xizmat qiladi. Ushbu institutning asosiy vazifasi fuqarolarning davlat organlari yoki mansabdor shaxslar tomonidan buzilgan huquq va erkinliklarini ko'rib chiqish, ularni tiklashga ko'maklashish hamda kelgusida bunday holatlarning oldini olishga qaratilgan tavsiyalar ishlab chiqishdan iboratdir. Shu jihatdan Ombudsman fuqarolar uchun huquqiy himoyaning "muqobil mexanizmi" sifatida ham namoyon bo'ladi.

O'zbekiston Respublikasida Ombudsman faoliyati Konstitutsiya hamda maxsus qonun hujjatlari asosida amalga oshiriladi. U fuqarolarning murojaatlarini qabul qilish va ko'rib chiqish, davlat organlaridan zarur ma'lumotlarni so'rash, tekshiruvlar o'tkazishga tashabbus ko'rsatish hamda aniqlangan huquqbuzarlik holatlari yuzasidan tegishli tavsiyalar berish vakolatiga ega. Shuningdek, Ombudsman inson huquqlari holatini tizimli ravishda monitoring qiladi, mavjud muammolarni tahlil etadi va ularni bartaraf etish bo'yicha davlat organlariga takliflar kiritadi. Bu esa huquqiy tizimda profilaktik yondashuvni kuchaytiradi.

Amaliyotda ushbu institut fuqarolar uchun qulay va nisbatan tezkor huquqiy himoya vositasi sifatida xizmat qiladi. Ko'plab fuqarolar sud jarayonlariga murojaat qilishdan avval yoki parallel ravishda Ombudsman institutiga murojaat qilish orqali

o'z muammolariga yechim topishga harakat qiladilar. Bu holat nafaqat fuqarolarning huquqlarini tiklash jarayonini yengillashtiradi, balki sud va boshqa huquqni muhofaza qiluvchi organlar faoliyatining samaradorligini ham oshiradi.

Shu bilan birga, Ombudsman institutining samaradorligi uning tavsiyalarining amalda bajarilish darajasiga bevosita bog'liqdir. Ayrim hollarda davlat organlari tomonidan tavsiyalarining kechikib ijro etilishi yoki to'liq bajarilmasligi uchrab turadi. Bu esa institutning huquqiy ta'sir kuchini pasaytirishi mumkin. Shuningdek, ayrim fuqarolarda Ombudsmanga murojaat qilish tartibi, uning vakolatlari va imkoniyatlari haqida yetarli tasavvur yo'qligi ham muhim muammolardan biri hisoblanadi.

Ombudsman faoliyatining yana bir muhim yo'nalishi fuqarolarning huquqiy ong va madaniyatini oshirishdir. Chunki huquqiy muammolarning katta qismi fuqarolarning o'z huquqlarini to'liq bilmasligi yoki ularni himoya qilish mexanizmlaridan to'g'ri foydalana olmasligi bilan bog'liq bo'ladi. Shu sababli huquqiy targ'ibot ishlarini kuchaytirish, ommaviy axborot vositalari, ta'lim muassasalari va ochiq muloqot platformalari orqali tushuntirish ishlarini kengaytirish zarur.

Bundan tashqari, so'nggi yillarda raqamli texnologiyalar Ombudsman faoliyatiga ham keng joriy etilmoqda. Elektron murojaat tizimlari, onlayn qabul platformalari, ochiq ma'lumotlar bazasi hamda tezkor aloqa kanallari fuqarolarning murojaat qilish jarayonini ancha yengillashtirdi. Bu esa nafaqat shaffoflikni oshiradi, balki korrupsion xavflarni kamaytirish va jarayonlarni tezlashtirishga ham xizmat qiladi.

Shuningdek, Ombudsman institutining xalqaro hamkorligi ham muhim ahamiyatga ega. U turli mamlakatlardagi inson huquqlari bo'yicha milliy institutlar bilan tajriba almashadi, xalqaro standartlarni o'rganadi va ularni milliy amaliyotga tatbiq etishga harakat qiladi. Bu esa institutning zamonaviy talablar asosida rivojlanishiga yordam beradi.

Umuman olganda, Ombudsman instituti inson huquqlarini himoya qilishda muhim va zarur bo'lgan mexanizm bo'lib, u fuqarolarning huquq va erkinliklarini ta'minlash, davlat organlari faoliyatini nazorat qilish, tizimli muammolarni aniqlash hamda jamiyatda adolat va qonun ustuvorligini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Xulosa: Xulosa qilib aytganda, Ombudsman instituti inson huquqlarini himoya qilish tizimida muhim va zarur bo'lgan huquqiy mexanizmlardan biri hisoblanadi. U fuqarolarning buzilgan huquq va erkinliklarini tiklash, davlat organlari faoliyati ustidan nazoratni amalga oshirish hamda jamiyatda adolat va qonun ustuvorligini ta'minlashga xizmat qiladi.

Tadqiqotlardan shuni ko'rishimiz mumkinki,, Ombudsman faoliyati fuqarolarning davlat bilan bo'lgan huquqiy munosabatlarida muhim "vositachi" vazifasini bajaradi. Biroq amaliyotda murojaatlarni ko'rib chiqish muddatlari, tavsiyalarining ijrosi va fuqarolarning huquqiy xabardorligi bilan bog'liq ayrim muammolar ham mavjud.

Shu sababdan Ombudsman institutining samaradorligini oshirish, uning vakolatlarini yanada mustahkamlash hamda fuqarolarning huquqiy madaniyatini rivojlantirish muhim ahamiyatga ega. Umuman olganda, ushbu institut jamiyatda adolatni ta'minlash va inson huquqlarini himoya qilishda muhim rol o'ynaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi (yangi tahrir), 2023-yil.
2. O'zbekiston Respublikasi "Oliy Majlisning Inson huquqlari bo'yicha vakili (Ombudsman) to'g'risida"gi Qonuni.
3. O'zbekiston Respublikasi "Fuqarolarning murojaatlari to'g'risida"gi Qonuni.
4. O'zbekiston Respublikasi "Inson huquqlari bo'yicha Milliy markaz" faoliyatiga oid hujjatlar.
5. Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi, 1948-yil.
6. Fuqarolik va siyosiy huquqlar to'g'risidagi xalqaro pakt, 1966-yil.
7. "Parij prinsiplari" – Milliy inson huquqlari institutlari maqomi, 1993-yil.
8. O'zbekiston Respublikasi ochiq ma'lumotlar portali (data.gov.uz) – huquqiy statistika.
9. 16. R. Rasulov – "Konstitutsiyaviy huquq" o'quv qo'llanma.
10. 17. M. Qodirov – "Davlat va huquq nazariyasi" darsligi.